

“DAYIBAŞI”: ÖLÜMÜNE KÖMÜR ÇIKARTMAK

Soma'daki facia sonrası ilk etapta ülkece endişe, korku, dram ve çok büyük bir acı yaşadık. Kaza olduğu anda madende kaç işçi var, acaba kaza çok fazla ölüme yol açacak mı gibi endişeler yaşarken ilerleyen saatlerde endişe yerini korkuya bıraktı çünkü tablo belli olmaya başlamıştı. Madendeki yangın sonrası ortaya çıkan karbonmonoksit işçilerimizi çok kısa sürede esir almıştı. Daha sonra çok büyük bir acı ve dram ortaya çıktı.

Bu ilk aşama bittikten ve madende kalan tüm işçiler çıkarıldıktan sonra kazadaki sorumluların bulunması ve yanan yüreklere bir nebze de olsa su serpilmesi aşamasına geçtik. Bütün ülke Soma için seferber oldu. Soma'nın acısı bütün ülkeyi sardı ve çok hızlı bir şekilde yardım kampanyaları düzenlenmeye başlandı. Ancak belki yüreklerdeki acıyı yardımlar kadar dindirecek çok önemli bir başka aşama sorumluların ortaya çıkarılması. Bu aşamada yürütülecek soruşturmanın şeffaflığı, gerçek sorumlulara ulaşmak ve ucu nereye giderse gitsin ihmalde payı olanların tamamının cezalandırılmasını sağlamak kamuoyunu belki de en çok rahatlatacak hamle olacaktır. Bu nedenle madendeki çalışma koşulları, alınmayan iş sağlığı ve güvenliği tedbirleri ile birlikte madenin kiralınmasındaki yöntemin ve bu doğrultuda imzalanan sözleşmelerin hukuka uygunluğu da tartışılmalı.

Nedir Bu Dayıbaşı?

Soma'daki madendeki işçilerin ifadelerinden ortaya çıkan gerçek ne yazık ki vahim bir duruma işaret etti. Madende çok ilkel bir sistem olan dayıbaşılık uygulanıyormuş. Peki nedir bu dayıbaşılık? Öncelikle şunu söylemek gerekir, dayıbaşı da işverenin bir işçisidir. Fakat işveren dayıbaşını işyerinde amir gibi görevlendirir ve kendisine bağlı diğer işçilerin yönetimini dayıbaşına bırakır. Böyle olunca da aslında yerin altında bir taşerondan bahsetmek mümkün. İşveren adına hareket eden ve emrindeki işçilerle birlikte yer altında çalışmalar yürüten bir işçidir dayıbaşı.

Aslında dayıbaşı işçilerin şikayetlerini işverene iletmesi, işçilerin maruz kaldığı olumsuz çalışma koşulları karşısında gerekli önlemleri alması gereken, gerektiğinde işverenle bir araya gelerek daha iyi ve güvenli çalışmanın nasıl olabileceği sorusuna cevap araması gereken bir kişi konumunda. Ancak ne yazık ki, madende dayıbaşılık bu açılardan değil de, daha fazla kömür nasıl çıkartılır anlayışı ile ve neredeyse “ölümüne kömür çıkartmanın” sağlanması için kullanılmış. Dayıbaşı işten kimlerin çıkarılacağına karar vermiş, çıkarılan kömürden prim almış ve bunu kendi kafasına göre kendisine bağlı işçilere bazen dağıtmış, bazen dağıtmamış. Aslında yerin üstündeki işverenin yerin altındaki taşeronu olarak çalışmış.

Rapor Almayana Dayıbaşı Prim Vermiş

Dayıbaşı kendisine bağlı ekipteki işçilerin ölümüne kömür çıkartmasını sağlamak için her türlü yolu işverenle birlikte uygulamış. Rapor almayan işçiye bordroya yansıtılmadan aylık 200 TL ödemeler yapılmış. Yani işçiye “hasta olsan da işine gel, öyle abuk sabuk nedenlerle izin alma ay sonunda 200 liranı al” denmiş. Halbuki kömür çıkartılması sektörü iş kazalarının ve meslek hastalıklarının en sık yaşandığı sektör. Kömür çıkartılması işinde görülen en yaygın meslek hastalığı da ince toz ve kömür parçacıklarının akciğerlere yerleşmesi sonucu yaşanan pnömokonyöz. Bu hastalık uzun sürelerle, koruyucu ekipmanlar olmadan yer altında çalışan madencilerin en sık karşılaştığı rahatsızlık. Maden işçilerinin çalışma süreleri bu nedenle günde 7,5 saati geçemiyor. Ancak dayıbaşı, daha fazla kömür çıkartmak için işçilerin hayatlarını tehlikeye atıp iş kazalarına neden olmakla birlikte, çok ciddi ve kalıcı hasarlar bırakabilen meslek hastalıklarına da davetiye çıkartıyor. Diğer yandan işçilerin işten kovulmasına da dayıbaşılar karar verdiği için işçiler dayıbaşının emirlerine uymak zorunda kalmışlar ve herhangi bir tepki verememişler. Aksi taktirde dayıbaşının kararıyla işten çıkarılmaları söz konusu.

Dayıbaşı Primi İşverenden Alıyor

Dayıbaşının kötü çalışma koşullarına tahammül etmesinin, işçilerini ölüme sürüklemesinin arkasında daha fazla kömür çıkartmak karşılığı alacağı prim yatıyor. Ortalama bir ayda çıkarılabilecek kömür miktarını aşan ve diğer dayıbaşılardan daha fazla kömür çıkartan dayıbaşına işveren tarafından prim veriliyor. İşte bu prim ne yazık ki, işçileri ölüme sürükleyen en önemli neden. Bu primi alabilmek için dayıbaşılar ekiplerini güvensiz çalışma ortamlarına sokuyor, daha fazla çalışmaları için baskı altına alıyor, alınmayan iş sağlığı ve güvenliği önlemlerine göz yumuyor ve neticesinde de alacakları prime bakıyor. Durum böyle olunca da, ne yazık ki işçilerden herhangi bir tepki yükselmemiş ve işverene bağlı olarak çalışan dayıbaşılar işçilerin gelecekleri hakkında karar veren, işçilerin çalışması üzerinden prim kazanan ve bu primi işçilerle paylaşmayan emek sömürücülerine dönüşmüş.

Sendikanın Haberi Yok

Yer altında yaşanan bu vahim çalışma ilişkisinin işçileri ölüme götüren tek neden olduğunu söylemek elbette ki mümkün değil. Ancak dayıbaşılık nedeniyle işyerindeki iş sağlığı ve güvenliği önlemlerinin alınmaması mümkün kılıyor. Kendisinde bir işçi olan dayıbaşı, alacağı primi gözeterek işverene bu yönde bir baskı yaratmamış olabilir. Fakat belki de en vahim durum, işyerinde örgütlü sendikanın dayıbaşılık sisteminden haberinin olmaması. Bu konuyla

ilgili gerekli önlemleri alması gereken işçi örgütünün bu durumdan haberi olmaması sendikaların durumunu göstermesi açısından çok önemli.

Rödövens, Taşeron Her Neyse Bitirilmeli

Dayıbaşılık en ilkel performans değerlendirme sistemlerinden birisi ve madendeki işçileri insanca çalışmaktan alıkoyan bir düzenleme. Ancak madenlerdeki işletme sisteminin de dayıbaşılığı gerektirecek şekilde dizayn edilmesi sorunun büyüklüğünü gösteriyor. Sayıştay'ın taşeronluk dediği ve dolayısıyla bu işte taşeron çalıştırlamayacağı için muvazaalı bir ilişkiden bahsettiği, taşeron olmasa bile çok ciddi bir maliyet baskısı yaratan rödövens sistemindeki aksaklıklar bir an önce düzeltilmeli. Soma'daki sürecin tek bir iyi yanı olacaksa o da, bir daha böyle bir kazanın yaşanmaması için gerekli önlemlerin alınmasıdır. Soma'daki kazada yakınlarını kaybedenleri belki de en büyük isteklerinden birisi bu. Biz yandık daha başka canlar yanmasın.